

УДК 614.2.(047.44)+378.046-021.68(477.54)

О.І. Сердюк, О.А. Короп, Н.В. Просоленко, В.І. Крупеня, Б.А. Рогожин

## Аналіз деяких показників громадського здоров'я, системи охорони здоров'я і медичної освіти в Харківській області

Харківська медична академія післядипломної освіти, м. Харків, Україна

**Мета** – провести аналіз стану та змін деяких показників громадського здоров'я, системи охорони здоров'я і медичної освіти в Харківському регіоні за 2012–2016 рр.

**Методи:** медико-статистичний, аналітичний та структурно-функціональний аналіз.

**Результати.** За 2012–2016 рр. у Харківській області визначається від'ємний природний приріст населення внаслідок збільшення рівня смертності населення та зменшення народжуваності. Захворюваність населення Харківської області і поширеність хвороб протягом останніх п'яти років відстають від загальноєвропейських показників і залишаються вищими за середні в Україні. В області спостерігається негативна динаміка показників забезпеченості населення медичними кадрами, проте система охорони здоров'я Харківської області містить понад 220 потужних закладів практичної охорони здоров'я, 3 вищі навчальні медичні, 9 науково-дослідних інститутів, Військово-медичний клінічний центр, медичні установи Міністерства внутрішніх справ України, оздоровчі заклади і курорти акціонерного товариства «Укрпрофоздоровниця».

**Висновки.** Система охорони здоров'я і медичної освіти Харківського регіону є достатньою базою для виконання основних завдань державної і регіональної політики щодо впровадження реформи системи охорони здоров'я.

**Ключові слова:** громадське здоров'я, система охорони здоров'я, медична освіта.

### Вступ

Громадське здоров'я, яке залежить від багатьох чинників, є важливим індикатором соціально-економічного розвитку держави [2]. Можливість динамічної оцінки змін здоров'я населення в різних регіонах України та їх порівняння з іншими країнами формує наукову основу державної галузевої політики [8]. Високий рівень захворюваності, інвалідності і смертності населення України та необхідність забезпечення ефективних заходів, орієнтованих на досягнення активного довголіття і високої тривалості життя населення, вимагають опрацювання нових підходів до вирішення кадрових проблем в охороні здоров'я [1, 7] та соціальної відповідальності держави за створення умов успішного функціонування охорони здоров'я як основи забезпечення життєдіяльності населення [5].

Методологія комплексного медико-соціального аналізу регіональних особливостей стану здоров'я населення дозволяє оцінити потенціал громадського здоров'я та визначити його динаміку на окремих територіях, встановити типологічні особливості територій за станом здоров'я населення, проаналізувати ступінь територіальної диференціації окремих показників та потенціалу здоров'я населення в цілому і визначити провідні детермінанти регіональної диференціації у стані здоров'я населення. Результати регіонального аналізу стану здоров'я населення є необхідною інформаційною базою для розробки оптимальних варіантів організації медичної допомоги населенню на регіональному рівні [3, 4, 6].

На сьогодні Харківська область є однією із провідних в Україні щодо впровадження передових підходів і технологій у сфері організації та управління охороною здоров'я, організації профільних спеціалізованих служб і залучення до їх діяльності потужного потенціалу медичної освіти і науки, впровадження передових управлінських і економічних механізмів та практичних інноваційних інструментів в діяльність медичної галузі. Досвід окремих районів Харківщини з впровадження в роботу комунальних медичних закладів нових форм господарської діяльності, практика організаційного та фінансово-економічного розмежування функцій первинного і вторинного рівнів медичної допомоги, є прикладом для органів місцевої влади і органів місцевого самоврядування інших регіонів України [9].

**Мета роботи** – провести аналіз стану та змін деяких показників здоров'я населення Харківського регіону, в системі охорони здоров'я і медичної освіти щодо збереження здоров'я населення, підвищення рівня та якості його життя, одержання медичних послуг європейської якості.

### Матеріали та методи

Статистична інформація щодо стану індикаторів здоров'я населення Харківської області за демографічними даними, показниками поширеності хвороб, захворюваності населення і його медичного забезпечення та динаміка визначених показників за 2012–2016 рр.

### Результати дослідження та їх обговорення

За даними Головного управління статистики в Харківській області, станом на 01.01.2017 р. чисельність населення становила 2 702 980 мешканців, що на 0,87% менше за показник 2012 р. (рис. 1).

В останні роки в Харківській області визначається від'ємний природний приріст населення за рахунок перевищення смертності над народжуваністю – у 2016 р. природний рух у Харківській області становив – 6,74 на 1000 населення і погіршився порівняно з показником 2012 р. (-4,73) на 42,5%, протягом останніх п'яти років в області відзначається збільшення рівня смертності

населення (з 14,7‰ до 15,6‰) і зменшення рівня народжуваності (з 10,0‰ до 8,9‰). Найбільш вагомими причинами смертності населення у 2016 р. були хвороби системи кровообігу (70,52% від загальної кількості причин), злоякісні новоутворення (13,99%), травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників (5,46%), хвороби органів травлення (3,61%) та хвороби органів дихання (2,01%).

Захворюваність населення Харківської області і поширеність хвороб, як основні індикатори стану здоров'я населення, протягом останніх п'яти років, значно відстають від загальноєвропейських показників та залишаються вищими за середні в Україні (рис. 2).

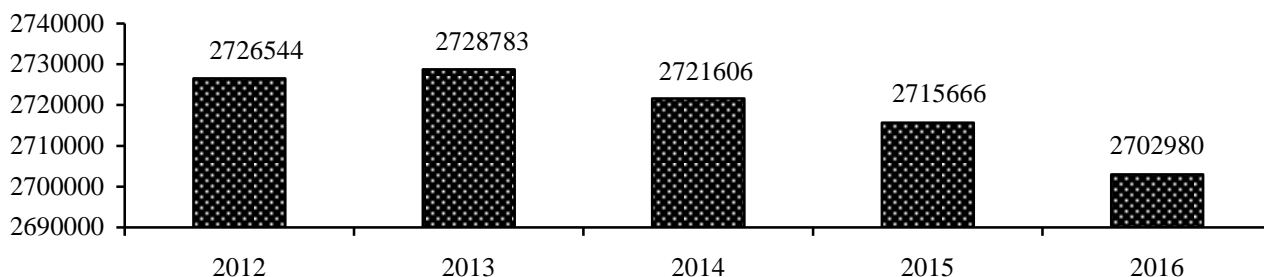


Рис. 1. Динаміка показників чисельності населення Харківської області за 2012–2016 рр.

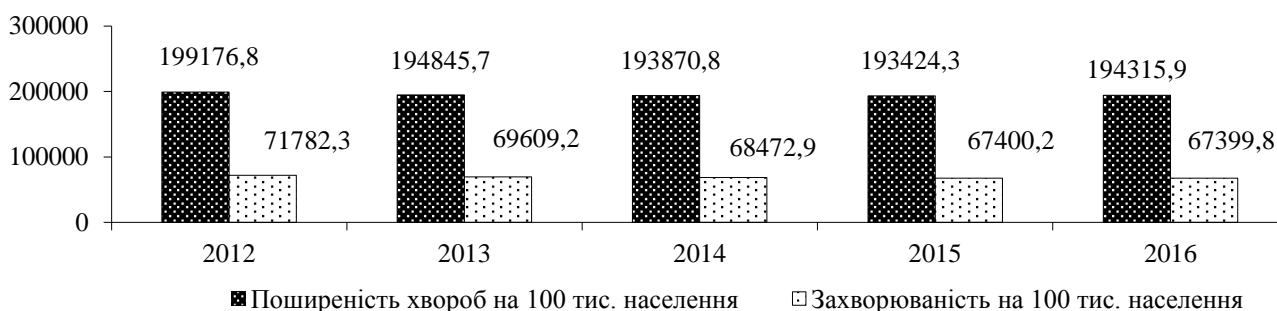


Рис. 2. Динаміка показників поширеності хвороб

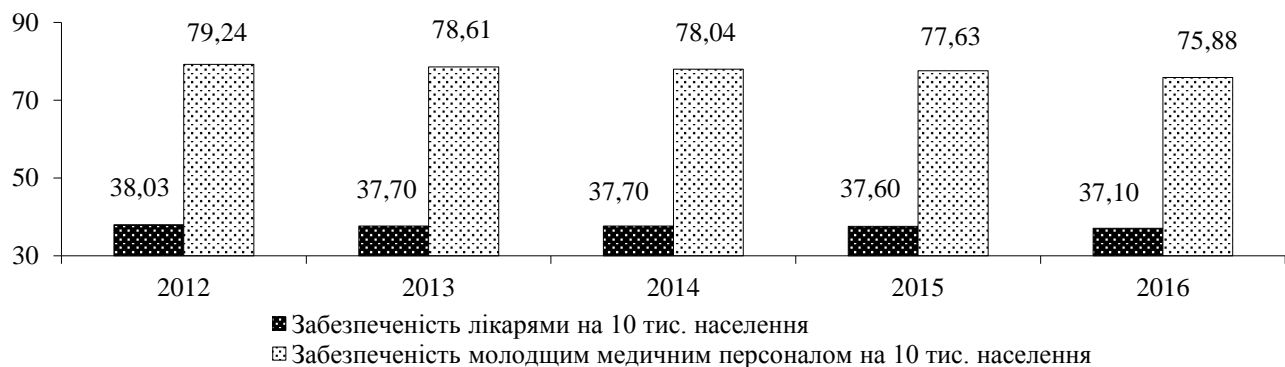
серед населення Харківської області та захворюваності населення за 2012–2016 рр.

Станом на 01.01.2017 р. зареєстровано 5 252 321 захворювання серед усього населення області (194 315,94 на 100 тис. нас.), з яких 1 861 034 (35,4%) зареєстровано вперше. За структурою зареєстрованих захворювань найбільша питома вага належить хворобам системи кровообігу (29,32% від загальної кількості зареєстрованих хвороб), органів дихання (18,44%), органів травлення (10,62%), органів сечостатевої системи (6,64%), ока та його придаткового апарату (5,87%), кістково-м'язової системи і сполучної тканини (5,57%), ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин (4,33%), нервової системи (3,38%) та хворобам шкіри і підшкірної клітковини (2,51%). За структурою зареєстрованих уперше в житті захворювань у 2016 р. найбільшу питому вагу мали хвороби органів дихання (42,22%), системи кровообігу (7,65%), органів сечостатевої системи (6,97%), ока та його придаткового апарату (5,98%), шкіри та підшкірної клітковини (5,74%), органів травлення (5,04%), вуха та соскоподібного

відростка (4,60%), кістково-м'язової системи і сполучної тканини (4,57%), травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин (4,48%). До негативних тенденцій останніх п'яти років (2012–2016 рр.) відноситься збільшення поширеності інфаркту міокарда – на 0,34% (з 119,82 до 120,23 на 100 тис. нас.) та інсультів – на 9,4% (з 294,04 до 321,64 на 100 тис. нас.). Проте щодо позитивних тенденцій – в області спостерігається зменшення захворюваності на туберкульоз – на 1,2% (з 42,3 до 41,8 на 100 тис. нас.) та ВІЛ/СНІД – на 3,4% (з 23,7 до 22,9 на 100 тис. нас.).

Останні п'ять років в області спостерігається негативна динаміка показників забезпеченості населення лікарями всіх спеціальностей і молодшими медичними працівниками та показників укомплектованості їх штатних посад зайнятими. Забезпеченість Харківського регіону лікарями на кінець 2016 р. становила 37,1 на 10 тис. населення і зменшилась порівняно з аналогічним показником 2012 р. (38,03 на 10 тис. населення) на 2,45%

(рис. 3). Також за період 2012–2016 рр. на 4,25% забезпеченість населення середнім медичним (з 79,24 до 75,88 на 10 тис. населення) зменшилась персоналом.



**Рис. 3.** Динаміка показників змін забезпеченості населення медичним персоналом Харківської області у 2012–2016 рр.

Щодо укомплектованості штатних посад зайнятими – також спостерігається зменшення показника серед лікарів на 3,55% (з 91,43% у 2012 р. до 88,19% у 2016 р.) і молодших медичних працівників – на 1,17% (з 95,28% до 94,17%). Негативні тенденції зміни індексу рівня укомплектованості медичними кадрами пов'язані, головним чином, із низькою заробітною платою медичних працівників, недостатністю бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я щодо подальшого покращення соціально-економічного захисту медичних працівників, матеріально-технічного оснащення закладів охорони здоров'я, недосконалістю заходів щодо підвищення престижу медичних працівників шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення.

Станом на 01.01.2017 р. система охорони здоров'я Харківської області має досить розвинену мережу, яка містить 82 лікарні (з яких 6 медичних закладів обласного значення, 60 закладів охорони здоров'я комунальної власності міської територіальної громади м. Харкова та 24 центральні районні лікарні), 63 самостійні амбулаторно-поліклінічні заклади, 21 диспансер, 11 стоматологічних поліклінік для дорослих і дітей (в т.ч. стоматологічних поліклінік вузів та НДІ), 4 обласні центри (медико-соціальної експертизи, служби крові, здоров'я, екстреної медичної допомоги та медицини катастроф) та обласне бюро судово-медичної експертизи, міський центр здоров'я, обласний і міський інформаційно-аналітичні центри медичної статистики, 4 будинки дитини, 10 санаторіїв, 3 вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації та 6 навчальних закладів I–II рівнів акредитації, 9 науково-дослідних інститутів НАН і НАМН України і Міністерства соціальної політики України та мережа медичних закладів Південної залізниці. Серед інших відомчих установ у Харківській області функціонують Військово-медичний клінічний центр Північного регіону (Міністерство оборони України), медичні установи Міністерства внутрішніх справ України, оздоровчі заклади і курорти акціонерного товариства «Укрпрофоздоровниця». Така потужна мережа сприяє виконанню основного стратегічного

завдання діяльності системи охорони здоров'я – збереженню та зміцненню здоров'я населення і поліпшенню якості медичної допомоги, розробці конкретних лікувальних і профілактичних заходів, форм та методів роботи окремих спеціалізованих служб, створення для населення рівних умов щодо отримання медичних послуг європейської якості.

На виконання основних завдань Стратегії побудови нової системи охорони здоров'я та медичної освіти у Харківській області на період до 2020 року, затвердженої рішенням обласної ради № 1330-VI від 29.10.2015 р., в регіоні проводиться зміна моделі управління та фінансування закладів охорони здоров'я, створення єдиного медичного простору зі збереженням трирівневої системи організації надання медичної допомоги, але зі змінами принципів управління та фінансування галузі охорони здоров'я. Первинна медико-санітарна допомога з 2012 р. надається у 32 ЦПМСД лікарями загальної практики-сімейними лікарями (51,1% до загальної кількості лікарів, що надають первинну медичну допомогу, в цілому по області, з урахуванням м. Харкова), дільничними лікарями-терапевтами та дільничними педіатрами. Служба екстреної медичної допомоги об'єднана в єдиний Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, у складі якого діють 175 бригад екстреної (невідкладної) медичної допомоги, включаючи спеціалізовані. Вторинна медична допомога населенню Харківського регіону надається на амбулаторному та стаціонарному етапах у 27 поліклініках, 54 міських і районних лікарнях та лікарні «Хоспіс». Мережа закладів охорони здоров'я третинного рівня медичної допомоги, що функціонує в Харківській області, складається з 9 спеціалізованих лікарень і 3 центрів, 21 диспансеру загальнообласного чи міжрегіонального значення.

В сучасних умовах реформування галузі охорони здоров'я система медичної освіти Харківщини є дуже важливою складовою всієї системи охорони здоров'я та ефективним чинником формування єдиного медичного простору. Важливу роль у підготовці кваліфікованих

фахівців галузі охорони здоров'я і забезпеченні якості медичної допомоги населенню Харківського регіону відіграють науково-педагогічні працівники Харківського національного медичного університету, Харківської медичної академії післядипломної освіти та медичного факультету Харківського національного університету ім. В.М. Каразіна, базами кафедр яких є провідні багатопрофільні заклади охорони здоров'я міста та області. Підготовка молодших спеціалістів із медичною освітою здійснюється у 10 медичних коледжах, з яких 2 є структурними підрозділами Харківського національного медичного університету і Харківської медичної академії післядипломної освіти, а ще 1 – у складі мережі медичних закладів Південної залізниці.

### Висновки

За результатами дослідження визначено, що за період 2012–2016 р. чисельність населення в Харківському регіоні зменшилась за рахунок природного скорочення, інтенсивність якого становила 6,74 у розрахунку на 1000 осіб наявного населення. Серед найбільш вагомих причин смертності населення Харківської області визначено хвороби системи кровообігу, злоякісні новоутворення, травми, отруєння та

деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників, хвороби органів травлення та хвороби органів дихання.

На сьогодні система охорони здоров'я Харківського регіону має досить розвинену мережу і потужний науково-педагогічний потенціал, що сприяє виконанню основного стратегічного завдання діяльності системи охорони здоров'я – збереженню і зміцненню здоров'я населення, створення для населення рівних умов на отримання медичних послуг європейської якості.

За умови від'ємного природного приросту населення в Харківській області, високих показників захворюваності та поширеності хвороб, негативної динаміки показників забезпеченості населення медичними кадрами, нагальною потребою та основним завданням державної і регіональної демографічної політики є впровадження реформи системи охорони здоров'я, що базується на орієнтованості на потребі населення, результативності медичної допомоги на всіх рівнях її надання, впровадженні нових моделей фінансування медичної галузі та підвищенні якості медичної освіти.

**Перспективи подальших досліджень** пов'язані з реформуванням системи охорони здоров'я та медичної освіти в Харківській області.

### Література

1. *Аналіз проблемних питань існуючої системи підготовки кадрів для первинної ланки охорони здоров'я (огляд літератури)* / Ю. В. Вороненко, О. Г. Шекера, Н. В. Медведовська [та ін.] // Сімейна медицина. – 2014. – № 3 (53). – С. 35–41.
2. *Громадське здоров'я: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації* / В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, Т. С. Грузева [та ін.]. – Вінниця, 2013. – С. 13–18.
3. *Методика аналізу стану здоров'я населення та діяльності лікувально-профілактичних закладів адміністративних територій: методичні рекомендації* / М. В. Голубчиков [та ін.]. – Київ : МОЗ України, 2011. – 45 с.
4. *Медведовська Н. В.* Стан здоров'я дорослого населення України, діяльність та ресурсне забезпечення закладів охорони здоров'я в регіональному аспекті / Н. В. Медведовська, Д. Д. Дячук // Україна. Здоров'я нації. – 2012. – № 1 (21). – С. 30–38.
5. *Микитась В. В.* Соціальна відповідальність держави як базовий принцип формування державної економічної політики / В. В. Микитась // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". – 2014. – № 1 (16). – С. 102–110.
6. *Орлова Н. М.* Методологія комплексного медико-соціального аналізу регіональних особливостей стану здоров'я населення / Н. М. Орлова // Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. – 2013. – Вип. 22 (4). – С. 198–204.
7. *Слабкий Г. О.* Кадрова політика [Електронний ресурс] / Г. О. Слабкий. – Режим доступу : <http://www.uiph.kiev.ua/index.asp.p>. – Назва з екрана.
8. *Ситенко О. Р.* Державна політика в охороні здоров'я як важлива складова виконання стратегій ВООЗ / О. Р. Ситенко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2013. – № 2. – С. 28–32.
9. *Стратегія побудови нової системи охорони здоров'я та медичної освіти у Харківській області на період до 2020 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.ts.lica.com.ua/b\\_text.php](http://www.ts.lica.com.ua/b_text.php). – Назва з екрана.

Дата надходження рукопису до редакції: 17.03.2017 р.

**Анализ некоторых показателей общественного здоровья, системы здравоохранения и медицинского образования в Харьковской области**

*А.И. Сердюк, О.А. Короп,  
Н.В. Просоленько, В.И. Крупенья, Б.А. Рогожин*  
Харьковская медицинская академия последиипломного  
образования, г. Харьков, Украина

**Цель** – провести анализ состояния и изменений некоторых показателей общественного здоровья, системы здравоохранения и медицинского образования в Харьковском регионе за 2012–2016 гг.

**Методы:** медико-статистический, аналитический и структурно-функционального анализа.

**Результаты.** За 2012–2016 гг. в Харьковской области определяется отрицательный естественный прирост населения вследствие увеличения уровня смертности населения и уменьшения рождаемости. Заболеваемость болезней в течение последних пяти лет отстают от общеєвропейских показателей и остаются выше средних в Украине. В области наблюдается отрицательная динамика показателей обеспеченности населения медицинскими кадрами, однако система здравоохранения Харьковской области содержит более 220 мощных учреждений практического здравоохранения, 3 высших учебных медицинских, 9 научно-исследовательских институтов, Военно-медицинский клинический центр, медицинские учреждения Министерства внутренних дел Украины, оздоровительные учреждения и курорты акционерного общества «Укрпрофздравниця».

**Выводы.** Система здравоохранения и медицинского образования Харьковского региона является достаточной базой для выполнения основных задач государственной и региональной политики по внедрению реформы системы здравоохранения.

**Ключевые слова:** общественное здоровье, система здравоохранения, медицинское образование.

**Analysis of some indices of public health, health care and medical education in the Kharkiv region**

*O.I. Serdyuk, O.A. Korop,  
N.V. Prosolenko, V.I. Krupenya, B.A. Rohozhyn*  
Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education,  
Kharkiv, Ukraine

**Purpose** – analysis and change some parameters of public health, health care and medical education in the Kharkov region for 2012–2016.

**Methods:** The medical and statistical, analytical and structural and functional analysis.

**Results.** During 2012–2016 in Kharkov region defined by a negative natural population growth due to an increase in mortality and reducing fertility. Morbidity in Kharkov region and the prevalence of disease in the past five years behind the pan-European indices and are above average in Ukraine. In the observed negative dynamics of the availability of medical staff, but the health system Kharkov region includes more than 220 powerful practical health care institutions, 3 medical universities, 9 research institutes, Military Medical Clinical Centre, Ministry of health facilities Interior of Ukraine, recreational facilities and resort company “Ukrprofzdravnitsa”.

**Conclusions.** The health care system and medical education Kharkov region sufficient basis for common tasks state and regional policy on the implementation of health care reform.

**Key words:** public health, health care, medical education.

**Відомості про авторів**

**Сердюк Олександр Іванович** – д.мед.н., проф., завідувач кафедри соціальної медицини, управління та бізнесу в охороні здоров'я Харківської медичної академії післядипломної освіти; вул. Дарвіна, 8/10, м. Харків, 61002, Україна.

**Короп Олег Андрійович** – д.мед.н., доц., професор кафедри соціальної медицини, управління та бізнесу в охороні здоров'я Харківської медичної академії післядипломної освіти; вул. Дарвіна, 8/10, м. Харків, 61002, Україна.

**Просоленько Наталія Василівна** – к.мед.н., доцент кафедри соціальної медицини, управління та бізнесу в охороні здоров'я Харківської медичної академії післядипломної освіти; вул. Дарвіна, 8/10, м. Харків, 61002, Україна.

**Крупенья Володимир Ілліч** – к.мед.н., доцент кафедри соціальної медицини, управління та бізнесу в охороні здоров'я Харківської медичної академії післядипломної освіти; вул. Дарвіна, 8/10, м. Харків, 61002, Україна.

**Рогожин Борис Анатолійович** – к.мед.н., доцент кафедри соціальної медицини, управління та бізнесу в охороні здоров'я Харківської медичної академії післядипломної освіти; вул. Дарвіна, 8/10, м. Харків, 61002, Україна.